

آیین نامه رعایت و حمایت از حقوق مالکیت معنوی بین المللی منابع دیجیتالی

مالکیت حقوق فکری یا معنوی (intellectual property یا intangible property) به حقوقی گفته می‌شود که به صاحبان آن، حق انتفاع از فعالیت‌های فکری و ابتکاری خود را می‌دهد و ارزش اقتصادی و قابلیت دادوستد داشته ولی موضوع آن پدیده‌ای معین و مادی نیست. حقوق پدیدآورندگان آثار ادبی یا هنری (مالکیت ادبی و هنری) معروف به حق تالیف، حق اختراع، مانند سرقتی حق تاجران و صنعتگران نسبت به نام، برند، علائم تجارتي و صنعتی و اسرار تجاری معروف به مالکیت تجارتي و صنعتی همگی از جمله مالکیت‌های فکری هستند.

کتابخانه‌های دیجیتالی، سازمان‌هایی هستند که کارکنان متخصصش اموری چون: انتخاب و فراهم‌آوری، ذخیره، سازماندهی، دسترس پذیری و اشاعه معقول به مجموعه‌ها، همینطور حفظ صحت و دوام آن‌ها و نیز تضمین استفاده تمام وقت از مجموعه آثار دیجیتالی را فراهم می‌سازند. به‌طوری که با هزینه و زمان مناسب مورد استفاده یک جامعه قرار گیرد. نکته‌ای مهم در ارتباط با منابع کتابخانه‌های دیجیتالی این است که منابع دیجیتالی در جهان نوین در مسیر همگامی و همراهی با منابع چاپی به‌دست استفاده‌کنندگان می‌رسد. بنابراین کتابخانه‌های دیجیتالی در حال حاضر تقویت‌کننده و پشتیبان کتابخانه‌های سنتی به‌شمار می‌آیند و نمی‌توان آن‌ها را جدا و منفک از کتابخانه‌های سنتی دانست.

گردآوری اطلاعات و در دسترس قرار دادن آن برای استفاده‌کنندگان، کارکردهای اجتماعی فراوانی را بدنبال دارد. بطوری که افراد یا موسساتی که اقدام به ساخت کتابخانه دیجیتالی می‌کنند باید به مسائل قانونی و اخلاق حرفه‌ای این مقوله آشنایی کامل داشته، الزامات و قواعد ملی و بین‌المللی مترتب بر آن را رعایت کنند. یکی از مسائل مهم در این زمینه رعایت حق مولف یا کپی رایت است که، عدم به کارگیری آن ضمن اینکه پدیده‌ای مذموم و غیر قابل قبول می‌باشد. تبعات جدی را برای کسانی که آنرا رعایت نمی‌کنند در بر خواهد داشت. ضمن اینکه بر حقوق حقه، مولفان و پدیدآورندگان آثار، صدمات و لطمات زیادی وارد می‌شود. که همه این موارد، پیشرفت‌های آتی یک جامعه را در زمینه‌های فناوری اطلاعات تحت الشعاع قرار داده و بحرانهای متعدد دیگری را در سایر حوزه‌ها بدنبال خواهد داشت.

حق مالکیت معنوی تهیه‌کنندگان آثار دیجیتالی:

از نظر کلوند حق مولف یکی از موانع گسترش کتابخانه‌های دیجیتالی است. مفهوم فعلی حق مولف که برای منابع چاپی در نظر گرفته شده با از بین رفتن امکان کنترل نسخه‌ها در محیط دیجیتالی در نظر گرفته نمی‌شود. اشیاء دیجیتالی از ثبات کمتری برخوردارند، به راحتی کپی می‌شوند و چندین کاربر به طور همزمان می‌توانند به آن‌ها دسترسی داشته باشند. بر خلاف مشاغل خصوصی یا ناشران که مالکیت اطلاعات خود را دارند، کتابخانه‌ها در بیشتر موارد تنها محلی برای ذخیره موقت اطلاعات هستند و مسوولیت حق تالیف منابع را بر عهده ندارند. این مساله مشخص می‌کند که کتابخانه‌ها همیشه قادر نیستند منابع دارای حق مولف را به طور رایگان، به صورت دیجیتالی درآورند و امکان دسترسی به آن‌ها را برای همگان فراهم سازند؛ لذا بایستی ساز و کارهایی برای مدیریت حق مولف ایجاد کنند. سازو کارهایی که به آنها اجازه دهد اطلاعات را بدون نقض حق مولف اشاعه دهند. بنابراین الزام آشنایی افراد و موسساتی که اقدام به ساخت کتابخانه دیجیتالی می‌کنند با مسائل قانونی و اخلاق این کار به صورت کامل واقف باشند.

طبق قوانین حق مولف در اختیار داشتن نسخه‌ای از یک مدرک دلیل بر مالکیت آن مدرک نیست. به عبارت دیگر نسخه‌های متعددی از هر مدرک می‌تواند وجود داشته باشد اما مالکیت حقوقی هر مدرک فقط برای یک فرد حقیقی یا حقوقی است. این قانون در مورد نسخه‌های چاپی، فایل‌های رایانه‌ای، صورت دیجیتالی شده آثار چاپی و مدارک الکترونیکی مصداق دارد. در صورت خرید نسخه‌ای از یک مدرک، می‌

توان آن را دوباره فروخت اما مطمئناً اجازه نشر دوباره آن وجود ندارد مگر اینکه مجوز لازم را از مولف یا فروشنده اثر اخذ کرده باشیم و این حق در هر حال برای مالک محفوظ است.

قانون حق مولف دارای پیچیدگی هایی است و از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. اکثر کشورها پیمان برن را پذیرفته و امضا کرده اند. بیشتر کشورها اجازه تهیه کپی از یک اثر به منظور پژوهش را به افراد می دهند. این مفهوم به "استفاده مجاز" مشهور است. اما کپی برداری به منظور نشر یا فروش ممنوع می باشد.

به طور کلی روش کار در رایانه ها و در وب به طور خاص، این سوال برای همگان پیش می آید که شاید در عصر دیجیتال معیار نسخه برداری در مورد قانون حق مولف معیار مناسبی نباشد. محدودیت های قانونی حق مولف برای اداره و کنترل استفاده از منابع، کافی نمی باشد. چرا که نسخه های قانونی اطلاعات دیجیتالی به طور معمول ایجاد می شوند. رایانه ها در صورت دسترسی به اطلاعات، نسخه های داخلی فراوانی تهیه می کنند و این نسخه های تهیه شده چندان قانونی به نظر نمی رسد. در دنیای دیجیتال تهیه نسخه کپی کاملاً وابسته به روش کار رایانه ها است و این روش ها با استفاده از قانون حق مولف قابل کنترل نیستند. در سال ۱۹۹۸ مجلس امریکا قانون حق اثر دیجیتال را تصویب کرد که تغییرات قابل ملاحظه ای را در قانون حق اثر به وجود آورد. صرف نظر از بخشی که در رابطه با طراحی بدنه اصلی آن بود، تقریباً تمامی قوانین در ارتباط با فعالیت های دیجیتال بر روی شبکه ها بودند.

بر اساس این قانون فراهم کنندگان سرویس های پیوسته در ایالات متحده شامل کتابخانه ها و موسسات آموزشی به شدت از پیگیری های قانونی مربوط به تخلفات حق اثر که بدون اطلاع آنها رخ می دهد دفاع می کنند. برای رسمیت بخشیدن به این امر قوانین خاصی بایستی به جریان بیفتد. سازمان باید کاربران را با قوانین حق اثر آشنا کند و سیاست هایی برای پایان دادن به تکرار تخلفات داشته باشد. تبعیت از شرایط خاص برای کاهش تجاوزات مربوط به منابع، پشتیبانی از معیارهای فنی استانداردهای صنعتی و آگاه نمودن اداره حق اثر جهت دریافت توضیحات حقوقی برای به کار بردن این قانون پیشنهاد می شود. این قانون صراحتاً برخی از فعالیت هایی که برای عملکرد کتابخانه های دیجیتالی بنیادی هستند را مجاز می سازد، لذا به فراهم کنندگان اجازه می دهد تا تسهیلاتی را برای کاربران جهت تجهیز مواد مانند سایت های وب، برقراری ارتباط فرامتنی و به کارگیری موتورهای جستجو ارائه دهند.

اکثر مردم پذیرفته اند که قانون حق مولف باید تعادلی بین دستیابی عمومی به اطلاعات و انگیزه های اقتصادی برای صاحبان و ناشران اطلاعات فراهم آورد.

آیین نامه حق مالکیت معنوی منابع دیجیتالی در دانشگاه علوم پزشکی قم:

۱- کاربران کتابخانه دیجیتال

منظور از کاربران کتابخانه دیجیتال دانشگاه کلیه افراد حقیقی و حقوقی که دارای رابطه شغلی- تحصیلی با دانشگاه علوم پزشکی قم هستند و به طریقی که این افراد قادر باشند با استفاده از یکی از روش های دسترسی به شبکه دانشگاه از منابع موجود در وب سایت کتابخانه دیجیتال استفاده نمایند.

۲- روش های دسترسی جهت استفاده از منابع کتابخانه دیجیتال

انواع روش هایی که برای استفاده از منابع دیجیتالی دانشگاه علوم پزشکی قم مورد استفاده قرار می گیرد به شرح ذیل می باشد:

الف. مراجعه به واحد فناوری اطلاعات در هر دانشکده یا بیمارستان جهت تعریف اکانت (باید کارت شناسایی معتبر مبنی بر اینکه از کاربران دانشگاه علوم پزشکی می باشند همراه داشته باشند). پس از تعریف اکانت به طور مستقیم می تواند در محیط دانشگاه با مراجعه به وب سایت کتابخانه دیجیتال از منابع استفاده نمایند.

ب. جهت دسترسی خارج از محیط دانشگاه، بعد از تعریف اکانت مراجعه به وب سایت کتابخانه دیجیتال، دانلود نرم افزار VPN و نصب بر روی سیستم شخصی خود سپس با فعال شدن این نرم افزار و اکانت تعریف شده ، خارج از محیط دانشگاه می توانند به مجموعه منابع کتابخانه دیجیتال دسترسی پیدا کنند.

۳- شرایط دسترسی به منابع کتابخانه دیجیتال

اغلب پایگاه های اطلاعاتی موجود در کتابخانه دیجیتال دانشگاه به روش اشتراک سالانه توسط وزارت بهداشت تهیه شده است و مالکیت آن متعلق به ناشر یا کارگزار است، دسترسی و استفاده از این پایگاه ها مطابق با شرایط ذیل می باشد:

۱. بر اساس توافق بین وزارت بهداشت -دانشگاه و ناشران- نمایندگان دانلود تمام کتاب یا تمامی مقالات یک شماره از یک مجله در یک زمان مشخص توسط کاربران ممنوع بوده و به عنوان تخلف از سوی ناشر و دانشگاه شناخته می شود.

۲. مسولیت حفظ اکانت تعریف شده برای کاربر بر عهده کاربر می باشد ، در صورت استفاده نادرست از این اکانت مسولیت و عواقب آن بر عهده کاربر خواهد بود.

۳. اکانت ایجاد شده برای هر کاربر برای دسترسی به اینترنت، صرفا جهت دسترسی آسان تر به منابع می باشد و سطح دسترسی به این منابع مانند: تعداد منابع و زمان دسترسی به آرشیو مطالب یک منبع مطابق قرارداد و نحوه اشتراک مجموعه های کتابخانه دیجیتال است.